

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare  
c/o Palmcrantz  
Björkbergsv 74 nb,  
793 60 Siljansnäs  
www.fabod.nu

Sälen 11-09-30

Regeringskansliet  
Miljödepartementet  
103 33 Stockholm  
[registrator@environment.ministry.se](mailto:registrator@environment.ministry.se)

### Fäbodbrukarnas synpunkter med anledning av remiss 2011-05-17 med dnr M2011/1516/Ma

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare har även tidigare yttrat sig i miljömålsfrågorna. Våra grundläggande synpunkter till miljömålsarbetet kvarstår och vi vill också nu hänvisa till vad som framförts i vår skrivelse 2008-08-15. Vi vill dessutom förtydliga och komplettera med följande synpunkter med anknytning till det aktuella remissunderlaget.

Fäbodbrukets traditionella markanvändning har omfattat främst betsdrift i skog- och fjällområden, ängsslåtter samt tag av ved och naturalster. Fäbodbruket har historiskt haft såväl större omfattning som utbredning, och omfattar nu omkring 250 fäboddar med huvudsaklig utbredning över Värmland, Dalarna, Gävleborg och Jämtlands län, men det finns fäbodbruk även i Västernorrland samt Väster- och Norrbotten.

Enligt vår uppfattning och bedömning finns det anledning och möjligheter att utöka antalet fäboddar i bruk och utöka omfattningen av betsdriften kring fäbodarna. Fäbodbruket och den extensiva betsdriften berör flera av miljömålen: Myllrande våtmarker, Levande skogar, Rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö samt Rikt växt- och djurliv.

Fäbodbruket måste behandlas på ett tydligt sätt i miljömålen. Utmaningen är att integrera naturvård, levande kulturmiljöer och hållbart nyttjande av de naturgivna resurserna inklusive den biologiska mångfalden. Ett perspektiv på detta kan erhållas genom rapporten nr 49 i CBM:s skriftserie: FÄBODSKOGEN som biologiskt kulturarv (Tomas Ljung, 2011) Rapporten behandlar huvudsakligen förhållanden i Dalarna men är enligt vår uppfattning i allt väsentligt och principiellt överförbar till hela fäbodområdet.

Fäbodbruket måste betraktas som hotad verksamhet i Sverige i dag och vi kan också bekräfta den beskrivning av situationen som återges i den fjärde nationella rapporten till konventionen om biologisk mångfald vad avser traditionell kunskap och lokalsamhällen: Vad gäller angelägenheter, bruksförhållanden och existensvillkor för fäbodbrukare så saknas enligt vår uppfattning erforderligt gehör i lagstiftningen och motsvarande problematik finns också frekvent i relaterade tillämpningar i förvaltningsapparaten. Med systematik urholkas de yngre generationernas möjligheter och tilltro till de traditionella sätten att leva, och därmed reduceras också grunden för fäbodbrukets möjligheter som levande kulturarv inför framtiden.

Fäbodbrukarna och fäbodbruket som kunskapsbaserad verksamhet har uppenbart många möjligheter att bidra med ekosystemtjänster i ett brett perspektiv. Med anknytning till beredningens förslag angående resiliens och ekosystemtjänster vill vi dock hävda att det förmodligen finns ett kunskapsunderskott vad gäller lokal och traditionell kunskap i marginalområden, där bland annat fäbodbruket blir förbisett ur många aspekter. Framförallt försvinner helhetssynen i alla dessa detaljer som kringgärdar jordbrukssektorn rent allmänt, liksom i det operativt stödjande Landsbygdsprogrammet och andra regelverk. Den komplexitet och potential som inryms i de små kultur- och naturvårdsjordbruken kan enligt vår uppfattning inte med fördel detaljregleras i planliknande processer. Möjligen gäller motsvarande perspektiv också för övrigt småbruk.

Vad som behövs är istället politisk acceptans, tydliga målsättningar och funktionella ramar, skäliga villkor samt incitament och en handlingsfrihet som bejakar den mångfald som svensk landsbygd i alla dess former inrymmer, från söder till norr och från kust till fjäll.

Vad gäller det fortsatta arbetet med områdesskydd vill vi betona vikten av god lokal förankring, och behovet av att utveckla formerna för lokalt inflytande och lokal delaktighet. Detta är också en grundläggande faktor för att med framgång kunna verka med landskapsperspektiv. Något som

är av särskild betydelse för fåbodbruket med sin regelmässigt geografiskt utspridda verksamhet/betesdrift och säsongsvisa förflyttning mellan hemgård och en eller ett par fåbodar/betesområden.

Till Naturvårdsverket förslag på preciseringar av miljömålen vill vi lämna följande konkreta synpunkter till några av miljömålen.

#### - Myllrande våtmarker

Utifrån kulturhistoriskt och traditionellt nyttjande och med hänsyn till det biologiska kulturarvet samt lokal och traditionell kunskap måste införas en formulering som beskriver angelägenheten av att utveckla kunskaperna, återställa och bevara av ett hållbart nyttjande av våtmarkernas mångfald i vid mening. Stora arealer våtmarker har varit kulturpåverkade genom foderbärgning, tramp och bete av betesdjur, som också haft betydelse för biologisk mångfald. Det är viktigt att klargöra att även (vissa) våtmarker har en mångfald som gynnas av brukande och är hävdberoende. I detta ligger också behov av öppenhet gentemot praktiska tillämpningar som periodvis vattenståndsreglering i samband med foderproduktion, samt gårdsbaserat nyttjande av torv som strömedel i traditionell djurhållning.

#### - Levande skogar

Precisering 2: Viktigt att också beakta betydelsen av och restaureringspotential för skogs- och fjällbete som fysisk faktor och vektor för många arter och den biologiska mångfalden i områden med historiskt omfattande betesdrift.

Precisering 3: Det bör förtydligas att detta också berör skogs- och fjällbete som bedrivs enligt lokal sedvana och mulbetesrätt som tillämpning av lokal och traditionell kunskap. Likaså bör det också anges att betesresursinventeringar eventuellt kan användas som uppföljning, i syfte att kartlägga tillgången på extensivt tamdjursbete.

Precisering 4: Lokal och traditionell kunskap och därmed sammanhängande sociala och kulturrelaterade värden måste också kunna hanteras regionvis och inte begränsas till objektnivå. Motsvarande gäller också skogs- och fjällbete med stor betydelse för biologisk mångfald i områden med historiskt omfattande betesdrift. Skogsstyrelsens (2010) formulerade strategi för skötsel inom biotopskydd och naturvårdsavtal kan ligga till grund för ett sådant utvidgat perspektiv på generell naturvård knutet till biologiskt kulturarv.

Precisering 6: Detta bör också innefatta att skogsbete som bedrivs enligt lokal sedvana och mulbetesrätt innefattas i hänsyn till kulturarvet som tillämpning av lokal och traditionell kunskap.

#### - Rikt odlingslandskap

Precisering 1 och 2: Det finns en otillfredsställande oklarhet i konstaterandet om att minst 550 000 ha betesmark och slåtteräng ska vara tillgänglig för produktion respektive att deras miljökvaliteter bibehålls eller utvecklas. I summan 550 000 ingår arealer permanenta betesmarker samt mindre andelar av olika typer av specialbeten, dessutom innefattas 30 000 ha slåtterängar.

I denna etablerade beskrivning av betesmarkerna i landet ingår huvudsakligen permanenta beteshagar i den södra halvan av landet. Det är ju överhuvudtaget en liten del permanenta betesmarker i norra halvan av landet, naturligtvis knutet till det faktum att antalet betande djur har varit relativt lågt och sjunkande under längre tid. Historiskt fanns betydande arealer betad skogs- och fjällmark i norra delen av landet vilket inte fångas upp i målsättningarna på ett relevant sätt med hänsyn till den historiska nivån på djurhållning och betad utmark. Det beror i grunden på att denna markanvändningskategori nu över huvud taget inte berörs i nationella inventeringar och sammanställningar. Det handlar om såväl fåbodbeten som övrigt utmarksbete med får, get, nöt och häst i skogs- och fjällområden, särskilt i mellersta och norra delen av landet.

Nuvarande redovisning av fåbodbetesmark sker schablonmässigt med arealfaktor knuten till djurenhet. Dessutom är det faktiska antalet fåbodbruk och det faktiska antalet fåbodbetesdjur historiskt sett på en mycket låg nivå. Den statistiska beskrivningen av fåbodbete i TUVAs innehåller som exempel ett i praktiken orealistiskt lågt tal som sannolikt bara omfattar summan av de begränsade arealerna tidigare inägomark kring ett (i en historisk jämförelse) mindre antal

inventerade fåbodar. Arealerna slåtterängar av olika typer är i en historisk jämförelse på en mycket låg nivå, i synnerhet i norra Sveriges inland och fjälltrakter.

Dessa faktum sammantaget innebär att miljömålen i detta avseenden gravt underskattar de naturliga fodermarkerna i synnerhet i de norra delarna av landet, och då även de egentliga fåbodbetesarealerna. Förutom att förbise en värdefull primärproduktion i dessa marginalområden, så utgör det också en naturvårdsproblematik då det handlar om ett osynliggörande av en väsentlig del av kulturrelaterad biologisk mångfald i det svenska boreala skogs- och fjällområdet, vilket också utgör en inte oväsentlig andel av Europas bergsområden. Enligt vår uppfattning erfordras en grundläggande kartläggning av kulturrelaterade naturvärden samt en klargörande och verklighetsbaserad utredning och beskrivning av fakta, brukningshistorik och det biologiska kulturarvet i detta område. Bland annat behövs ett sådant kunskapsunderlag som en grund för en utvecklad och regionalt specificerad målbeskrivning vad gäller fåbodbruket och annat utmarksbete. Någon form av relevant kvantifiering erfordras för att förvaltningssystemet rätt ska uppfatta angelägenheten av en sådan önskvärd återetablering av fåbodbruk och betesdrift.

Precisering 3: I vårt område finns uppenbart stora och ännu obeskrivna värden av biologiskt kulturarv. Värden som för övrigt också bör vara av intresse för besöksnäringen. Vad gäller den kvantitativa målsättningen för fåbodbruket anser vi att den nuvarande antalsnivån är alltför lågt satt. Inom ramen för etappmål vad gäller biologisk mångfald bör målnivån för antalet fåbodar i bruk enligt vår uppfattning utökas, bedömningsvis i storleksordningen 5-10 gånger jämfört med nuvarande situation. Vår bedömning utgår framförallt från den kvalitativa aspekten och behovet av fungerande småjordbruk med fåboddrift som kultur- och kunskapsbärande verksamheter som förvaltar lokala traditioner och sedvänjor samt traditionell kunskap.

Vad gäller värden knutna till det biologiska kulturarvet i skogs- och fjällområden, vidmakthållande av produktionsförmågan, behoven av företagsutveckling samt lokal och hållbar tillväxt så måste det också anges kvantitativa aspekter på betesdrift, produktionspotential och betestryck på skogs- och fjällbete.

För många arter och naturtyper identifierade i Art- och habitatdirektivet gäller att de är hävdberoende. Utifrån detta efterfrågar vi generellt bättre kunskaper och ökad uppmärksamhet kring förekomst, skötsel, eventuella behov av bevarandeprogram samt grundläggande hållpunkter för hållbar förvaltning genom traditionellt nyttjande för sådana arter och det biologiska kulturarvet i våtmarker, odlingslandskap, skogs- och fjälllandskapet inom fåbodområdet.

Med det befintliga omfördelningssystemet i samhällsekonomin blir fåbodbruket satt i en speciell belysning med ett uppenbart och särskilt uttalat beroende också av miljö- och övriga jordbruksersättningar. Rent allmänt vore det naturligtvis önskvärt med en direkt och större andel marknadsfinansiering genom produktionen, men liksom för övriga delar av jordbrukssektorn får även vi acceptera rådande ordning med en betydande kollektiv finansiering via omfördelningssystem.

I vissa avseenden är dock detta ett besvärande beroende. Regelverken blir väldigt styrande för företagsutvecklingen och utformningen av dessa småskaliga komplexa praktiska verksamheter. Det ställer också stora krav på adekvat utformning av incitamenten.

Vi kan konstatera att den grundläggande preciseringen av miljömålet för fåbodarna indirekt blir väldigt avgörande för utformningen av villkor liksom för prioriteringen och tilldelningen av ekonomiska medel till fåbodbruket. Under nuvarande förhållanden har alltså fåbodbruket ett stort beroende av miljömålets utformning och antalsnivån i preciseringen. Som representant för landets fåbodbrukare vill vi framhålla vårt grundläggande intresse för att delta i ett fördjupat arbete för att klarlägga förutsättningar och möjligheter samt utformningen av framtida målsättningar och villkor för fåbodbruket och den svenska fåbodkulturen.

Föreningen Sveriges Fåbodbrukare

Kristian Olofsson, v ordförande  
[viceordforande@fabod.nu](mailto:viceordforande@fabod.nu)